

"Svjetovna angelologija" u svjetlu katoličke vjere o anđelima. Analiza izabranih primjera

Rezo, Maurizio

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:225597>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

SVJETOVNA ANGELOLOGIJA
U SVJETLU KATOLIČKE VJERE O ANĐELIMA

Diplomski rad

Mentor:

Doc. dr. sc. Boris Vulić

Student:

Maurizio Rezo

Đakovo, 2019.

Sažetak

Svjatovna angelologija u svjetlu katoličke vjere o anđelima

Naše promišljanje o katoličkoj i svjetovnoj angelologiji podijelili smo u tri zasebna dijela. Prva dva dijela ovoga rada predstavljaju nam temeljne obrise katoličke i svjetovne angelologije, dok je treći dio rada posvećen temeljnim razlikama između dva navedena područja.

U prvom dijelu rada iznijeli smo kratki prikaz katoličke angelologije. Na početku smo pojasnili etimološko značenje pojma anđeo i pokušali ukratko odgovoriti na pitanje tko su anđeli u katoličkoj teologiji. U nastavku smo se dotaknuli tzv. hijerarhije anđela, odnosa anđela s Bogom i čovjekom te briga anđela za ljude i čitavo stvorenje. Na koncu prvog dijela rada ukazali smo na problematiku i pokušaj preustroja angelologije.

Drugi dio rada posvetili smo promišljanju o svjetovnoj angelologiji. Pokušali smo odgovoriti na ključna pitanja poput tjelesnosti anđela, djelovanje anđela u svijetu, postoji li Bog, hijerarhija i Isus Krist u svjetovnoj angelologiji. Naglasili smo i prisutnost antropomorfizma u izabranom djelu (D. Trussoni, Angelologija) za razmatranje o svjetovnoj angelologiji. Pri kraju drugoga dijela obratili smo pozornost na djelo Anđeli u mojoj kosi autorice Lorne Byrne te smo tako proširili vidike u razmatranju svjetovne angelologije.

Na koncu, u trećem dijelu rada odlučili smo ukazati na temeljne razlike između katoličke i svjetovne angelologije. Također, razmatrali smo i o tome zašto vlada oduševljenost svjetovnom angelologijom i što bi to katolička teologija mogla naučiti od nje. Naposljetku, dotaknuli smo se jedne teme koja je pomalo i zanemarena, a to je djelovanje anđela u životu svetaca.

Ključne riječi: katolička angelologija, svjetovna angelologija, posrednička uloga anđela

Summary

"World angelology" in the light of the Catholic faith about angels. The analysis of selected examples

We divided our contemplation on Catholic and secular angelology into three separate parts. The first two parts of this diploma paper present the basic outlines of Catholic and secular angelology, while the third part focuses on the fundamental differences between the two mentioned parts.

In the first part, the outline of the Catholic angelology is presented. In the beginning, we clarified the etymological meaning of the term angel and tried to briefly answer the question of who the angels are in Catholic theology. Furthermore, we discuss the so-called hierarchy of angels, the relationship between angels and God and man, and the care of angels for people and the whole creature. At the end of the first part of this diploma paper, we pointed out the problems and attempts to reconstruct angelology.

*The second part of the diploma paper is devoted to contemplating on secular angelology. We tried to provide the answer to the crucial questions such as the corporeality of angels, the work of angels in the world, God's existence, hierarchy and Jesus Christ in secular angelology. We also put the emphasis on the presence of the anthropomorphism in the selected work (D. Trussoni, *Angelology*) for consideration on secular angelology. Towards the end of the second part, we referred to the work *Angels in my hair* by the author Lorne Byrne, thus widening out perspective on consideration of secular angelology.*

Finally, in the third part we decided to point out the basic differences between Catholic and secular angelology. Also, we discuss why eagerness with secular angelology rules, and what Catholic teology can learn from it. Lastly, we discuss one topic which has been somewhat neglected, which is the activity of angels in the lives of the saints.

Key words: *Catholic angelology, secular angelology, intermediary role of angels*

Uvod

Temeljno pitanje koje postavlja temu ovoga rada jest što je svjetovna angelologija i u kakvom je ona odnosu s katoličkom angelologijom. Ono što nas je navelo na promišljanje o ovoj temi jest sve veća zainteresiranost za svjetovnu angelologiju te sve veći broj dostupne literature koja o tome govori.

U prvom dijelu rada posvetit ćemo se promišljanju o katoličkoj angelologiji. Nastojat ćemo što jasnije iznijeti temeljne misli katoličke angelologije i pokušati iznjedriti skicu katoličkog nauka. Temelj našega promišljanja o katoličkoj angelologiji bit će djelo *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*. Navedeno djelo plod je višegodišnjeg teološkog rada autora Benita Marconcinija, Angela Amata, Carla Rocchette i Morena Fiorija.

Nadalje, u drugom dijelu rada razmotrit ćemo što uopće znači i što predstavlja svjetovna angelologija. Nastojat ćemo predstaviti temeljne obrise svjetovne angelologije, ponajprije imajući pred sobom djelo *Angelologija* autorice Danielle Trussoni. Uz *Angelologiju* ćemo ukratko iznijeti temeljne misli još jednoga djela koje možemo svrstati u svjetovnu angelologiju, a to je djelo *Anđeli u mojoj kosi* autorice Lorne Byrne. *Anđeli u mojoj kosi* donose nam drugačiji pristup s obzirom na *Angelologiju*, stoga nam se učinilo prikladnim uvrstiti ga u ovaj rad kako bismo proširili vidike.

Na koncu, u trećem dijelu rada razmotrit ćemo temeljne razlike između katoličke i svjetovne angelologije. Također ćemo promotriti zašto u današnjem vremenu vlada oduševljenost svjetovnom angelologijom te što bi katolička teologija, a onda posebice angelologija, mogla naučiti od svjetovne angelologije. Vidjet ćemo i kakvu su ulogu imali anđeli u životu pojedinih svetaca Katoličke Crkve.

Kao što smo spomenuli ranije, temeljna literatura kojom ćemo se koristiti u ovom radu bit će *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, *Angelologija* i *Anđeli u mojoj kosi*. Odabrali smo navedena djela prvotno zbog obima rada, a također i zbog dostupnosti same literature koja se bavi problematikom koja je zastupljena u ovome radu.

1. KATOLIČKI NAUK O ANĐELIMA

1.1. Etimologija pojma *anđeo*

Govoreći o anđelima, na početku se valja osvrnuti na etimologiju pojma anđeo. Izraz *anđeo* prijevod je hebrejske riječi *mal'ak* te grčke riječi *angelos*. Oba izraza označuju glasnika, onoga koji je poslan od Boga ili čovjeka da izvrši povjereno mu poslanje. U Svetom pismu hebrejski naziv pojavljuje se 213 puta, a grčki naziv 175 puta. Kod tih pojmova nije vidljiva razlika između Božjeg i ljudskog poslanika, dok recimo u latinskom prijevodu Svetog pisma, Vulgati, izraz *nuntius* označava ljudskog, a izraz *angelus* označava Božjeg poslanika. Izraz *mal'ak* izvodi se iz korijena *l'k* kojeg nalazimo u ugaritskom, arapskom i etiopskom jeziku. Uspoređujući hebrejski izraz s arapskim i etiopskim, korijen *l'k* prevodimo kao uputiti, a *mal'ak* kao poslanik. No usporedbom s ugaritskim jezikom dolazimo do toga da je oblik *l'k* moguće prevesti kao: "uputiti poslanika s porukom". Uzevši u obzir usporedbu s ugaritskim jezikom, vidimo kako izraz *mal'ak* poprima posebnu ulogu posredništva između onoga koji upućuje i koji je poslan. *Mal'ak* nije tek prenositelj određene vijesti ili informacije, već je i izvršitelj različitih radnji. Ova činjenica nas dovodi do toga da bi bilo nedovoljno prevesti izraz *mal'ak* samo kao "glasnik", nego treba uzeti u obzir ovu povezanost s ugaritskim jezikom koji daje šire značenje ovom izrazu. Naziv *mal'ak* nam dakle ne izriče narav bića niti govori o njihovoj ontičkoj građi i biti, nego nam govori o ulozi anđela u povijesti spasenja – anđeli su poslanici Božji.¹ Govor o anđelima ne susrećemo samo u Svetom pismu. U raznim religijama i uvjerenjima drevnih naroda vidljiv je govor o postojanju i djelovanju bića koja su slična bićima koje nam donosi Sveto pismo – anđeli. Izrael je bio u doticaju s drugim narodima, posebice u vrijeme progonstva, i iz tog odnosa razvidno je kako je Izrael usvojio određene koncepte anđela od drugih naroda.²

¹ Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., str. 41.-42.

² Usp. Isto, str. 44.

1.2. Tko su anđeli?

Prema katoličkoj predaji anđeli su Božja stvorenja, netjelesna bića, čiste duhovne naravi, obdareni milošću, razumom i slobodnom voljom. Anđeli su duhovni stvorovi koji neprestano slave Boga i služe njegovu spasonosnom naumu prema drugim stvorenjima. Možemo reći kako anđeli surađuju u svemu što je dobro za čovjeka, što je dobro za nas ljude. Anđeli posreduju Božju blizinu u čemu se očituje njihova pokretljivost i dinamičnost. Osim posredničkog svojstva, karakterizira ih kontemplativna dimenzija – udivljenost Božjom prisutnošću, dobrotom, ljepotom i istinom.³

Imajući u vidu Sveto pismo i život Crkve kroz povijest, jasno je da se kršćanstvo i kršćanska vjera ne mogu zamisliti bez anđela. Najočitiiji primjer tog svjedočanstva nalazimo u liturgiji, ali i osobnoj pobožnosti vjernika koja izražava svijest o prisutnosti anđela. Na temelju tekstova Svetoga pisma i vjere u Isusa Krista Crkva je potvrdila postojanje anđela u službenim dokumentima. Ta potvrda o postojanju anđela jest izričaj vjere Crkve.⁴ Sveto pismo nam govori kako anđeli tješe čovjeka, oslobađaju narod iz ropstva, prate i bdiju nad čovjekom, naviještaju Božju objavu u Isusu Kristu, objavljuju, nadahnjuju, tumače, razotkrivaju, prinose molitve, itd. Anđele shvaćamo kao duhovna bića koja samosvjesno postoje pred Bogom, bića koja su sposobna za samorazumijevanje i odlučivanje, za spoznavanje i htijenje te sposobna za odgovornost i odnos.⁵

„Sveti Augustin spominjući se anđela donosi sljedeće misli: ‘Riječ anđeo označuje službu a ne narav. Pitaš kako se zove ta narav? – Duh. Pitaš za službu? – Anđeo. Duh je po onome što jest, anđeo po onome što čini.’ U cijelom svome biću anđeli su sluge i vjesnici Božji. Budući da neprestano gledaju lice Oca mojega koji je na nebesima (*Mt* 18,10), oni su moćni izvršitelji njegovih naredaba, poslušni riječi njegovoj (*Ps* 103,20).“⁶

Augustin se u svome promišljanju o anđelima dotiče i njihovog načina spoznaje. Bog je stvorio anđela drugoga dana stvaranja, zajedno sa svjetlom, a anđeoska spoznaja sadrži svjetlo spoznaje koju ima Riječ Božja. Njihova spoznaja je trostruka kao što su tri dijela dana drugačije osvijetljena. Na prvom mjestu Augustin govori o tzv. dnevnoj spoznaji koja obuhvaća ono što je u Riječi Božjoj prije stvaranja. Zatim govori o večernjoj spoznaji koja vidi ono što je u Riječi

³ Usp. I. RAGUŽ, *Vesperae sapientiae christianae. Tribine 1*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 81.

⁴ Usp. Isto, str. 78.

⁵ Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, str. 178.

⁶ *Katekizam Katoličke Crkve* (dalje: KKC), Zagreb, 1994., br. 329.

Božjoj nakon stvaranja. Na koncu Augustin spominje jutarnju spoznaju koja razumije stvari u njima samima i povezuje ih s Riječju. Povezano s time, sveti Augustin smatra kako se sreća anđela sastoji u potpunom prijanjanju Riječi Božjoj, njezinoj hvali i spoznaji svih stvari u njoj.⁷

Ono što nam svakako okupira misao u proučavanju crkvenih dokumenata jest činjenica da se anđele definira kao stvorena bića, s obzirom na njihovu narav. U tom vidu posebno je važan IV. lateranski koncil održan 1215. godine koji u dogmatskoj konstituciji *Firmiter* svečano potvrđuje egzistenciju i stvorenu narav anđela:

„Čvrsto vjerujemo i jednostavno ispovijedamo da je samo jedan pravi Bog, vječan, neizmjeran i nepromjenjiv, neshvatljiv, vječan i neizreciv, Otac i Sin i Duh Sveti: tri su naime osobe, ali jedna bit, supstancija ili narav sasvim jednostavna: Otac ni od koga, Sin samo od Oca a Duh Sveti jednako od obojice; bez početka, trajan i bez kraja; Otac rađa, Sin se rađa a Duh Sveti izlazi: istobitni i jednaki, i jednako svemogućí i jednako vječni; jedan početak svega; Stvoritelj svega vidljivoga i nevidljivoga, duhovnoga i tjelesnoga, jer je svojom svemogućom snagom zajedno od početka vremena iz ničega stvorio oba stvorenja, duhovno i tjelesno, anđeosko naime i svjetovno, a zatim ljudsko kao zajedno ustrojeno iz duha i tijela.“⁸

Konstitucija definira da je postojanje anđela sadržaj vjere.⁹ Na tom tragu Katekizam Katoličke Crkve govori: „Postojanje duhovnih, netjelesnih bića koje Sveto pismo obično naziva anđelima, vjerska je istina. Svjedočanstvo Pisma o tome je jasno kao što je i Predaja jednodušna.“¹⁰ Također čitamo: „Kao čisto duhovni stvorovi anđeli imaju razum i volju: oni su osobna i besmrtna stvorenja. Po savršenstvu nadilaze sva vidljiva stvorenja.“¹¹ Kad govorimo o anđelima kao netjelesnim bićima nameće nam se pitanje: što je s njihovom materijom? Teolozi su suglasni oko činjenice da su anđeli netjelesna bića, jer bi svojom tjelesnošću bili spriječeni u izražavanju Boga u njegovoj duhovnoj stvarnosti. Upravo zato Bog stvara bića koja su mu bliska, koja svojom opstojnošću posebno izražavaju njegovu duhovnu stvarnost – to su anđeli, umna, duhovna i netjelesna bića. No, to ne znači da su lišeni materijalnosti kao takve. Kako bismo pokušali shvatiti u čemu se sastoji materija anđela, možemo promotriti sljedeću misao:

„Uobičajena materija našega iskustva izriče činjenicu stvorenosti iz ništa, ukoliko je promjenljiva i tamna. Tako mora postojati i jedna druga materija koja će izricati Boga,

⁷ Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, str. 121.

⁸ H. DENZINGER – P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002., br. 800.

⁹ Usp. I. RAGUŽ, *Vesperae sapientiae christianae. Tribine 1*, str. 79.-80

¹⁰ KKC, br. 328.

¹¹ Isto, br. 330.

a to je nepromjenljiva i svijetla. Takvu materiju posjeduju anđeli, takvu materiju posjeduju u svojoj tjelesnosti Isus Krist i Blažena Djevica Marija, jer su oboje dušom i tijelom uzeti na nebo. Iz toga slijedi da mora postojati i jedno materijalno nebo, nebo anđela, Isusa Krista i Marije.“¹²

Sveto pismo nam pak donosi primjere u kojima se anđeli pojavljuju u tjelesnom obličju, no to nije njihovo obličje, nego je ono prividno i preuzeto, s ciljem prenošenja Božje poruke čovjeku. Možemo reći da su anđeli bestjelesna i duhovna bića, ali to ne znači da su i nematerijalna bića. Po svojoj materiji anđeli se razlikuju od Boga koji je apsolutna jednostavnost.¹³ Naravno, teško je zaokruženo izreći u čemu se sastoji materijalnost anđela. Karl Rahner se bavio tematikom materijalnosti anđela te je iznio misao kako anđeli imaju određeno kozmičko tijelo koje nije ograničeno kao ljudsko, nego označava jednu puno širu kozmičku stvarnost. Anđeli su, prema Rahneru, kozmička počela jedinstva i počela poretka povijesti materijalnog kozmosa.¹⁴

1.3. Hijerarhija anđela

Kad govorimo o anđelima, neizbježno je spomenuti promišljanja kroz povijest o anđeoskoj hijerarhiji. Klasifikacija anđela u korove i redove počinje od Pseudodionizija Aeropagita i ovdje ćemo obratiti pozornost na njegovo promišljanje. Prema njegovom spisu *Peri tes ouranias ierarchias (O nebeskoj hijerarhiji)* anđeli su svrstani u devet korova koji su podijeljeni u tri hijerarhije, a svaka hijerarhija ima tri kora. Tako imamo sljedeću podjelu: Prijestolja, kerubini, serafini – Sile, Vlasti, Gospodstva – anđeli, arkandeli i Vrhovništva. Grgur Veliki preuzima takvo shvaćanje i pravi malu razliku u podjeli. Tako on predlaže ovakvu podjelu: kerubini, serafini – Sile, Vlasti, Vrhovništva, Gospodstva i Prijestolja – anđeli i arkandeli. Korovi su međusobno usmjereni jedni na druge, među njima postoji dinamički odnos. U današnjoj angelologiji nastoji se biti puno suzdržaniji kod govora o hijerarhiji i razlikovanju anđela. Teško je opisati i predstaviti tako jedan složen i skladan raspored anđeoskog svijeta, no to ne umanjuje nastojanje mnogih crkvenih otaca, skolastika i ostalih teologa u pokušaju da kroz njihove spekulacije dobijemo nekakvu sliku anđeoske hijerarhije i

¹² KKC, br. 330

¹³ Usp. I. RAGUŽ, O anđelima, Bogu i ljudima, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* 1-2 (2013.), str. 30.

¹⁴ Usp. I. RAGUŽ, *Vesperae sapientiae christianae. Tribine I*, str. 89.

da si lakše protumačimo njihovo postojanje, poslanje i zadaću.¹⁵ Anđeoska hijerarhija podrazumijeva posebne funkcije i službe.

„U kršćanskoj tradiciji cijeli se život Crkve također koncipira u skladu s Trojedinim Bogom, odnosno prema devet anđeoskih zborova. Kod anđeoskih zborova nijedan anđeo nije ništa manje vrijedan nego drugi: oni najviši anđeli bez zavisti daju nižima, a niži velikodušno primaju od viših (Dionizije Aeropagit).“¹⁶

Pokušat ćemo u kratkim crtama opisati pojedine korove anđela. Na početku stoje vrhovni anđeli – serafini, kerubini i Prijestolja. Njih odlikuje izvanredna čistoća što predstavlja čvrsto i trajno sjedinjenje s Bogom. Oni su neprestano u stavu motrenja, neprestano imaju mogućnost gledanja iskonske i nadnaravne ljepote, gledanja božanskog Trojstva. Nalaze se tik do božanskog Trojstva te istodobno nižim anđelima objavljuju Trojstvo i njegovu providnost. Serafini su bića koja slave Boga, predstavljaju neprestano gibanje oko božanskih stvarnosti, izražavaju Božju slavu. Predstavljani su kao bića sa šest krila – dvoja da zaklone lice, dvoja da zaklone noge, a dvama krilima lete (Iz 6,2). Kerubine pak odlikuje moć spoznavanja i gledanja Boga te oni izražavaju Božju moć i veličinu. Mudrost koju prime prenose nižim anđelima.¹⁷

„Srednji red čine Gospodstva, Moći (Sile) i Vlasti. Simbolizam tih imena ukazuje na to da se Gospodstva slobodno uzdižu ne uživajući u svojem položaju prema onome što je dolje; Moći označavaju mušku i nepopustljivu odvažnost za sva djela što ih čini bogolikima; Vlasti označavaju skladan poredak bez pomutnje, što im omogućuje primanje božanskih darova.“¹⁸

Gospodstva možemo protumačiti kao ona koja određuju pojedine anđeoske dužnosti, Moći su prijenosnici božanske energije nakon čijeg djelovanja ostaje milost i moć, a Vlasti su zaduženi za uspostavu reda u svijetu. Na koncu, nižu hijerarhiju sačinjavaju Vrhovništva, arkandeli i anđeli. Međusobno su upućeni jedni na druge, dok anđeli za nas predstavljaju najveću zainteresiranost zbog njihovog odnosa s čovjekom, sa svijetom. Anđeli su glasnici koji nama ljudima prenose Božje otajstvo.¹⁹

Ovakva poimanja hijerarhije plod su razmišljanja niza teologa kroz prošlost. Danas je

¹⁵ Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, str. 191.-192.

¹⁶ I. RAGUŽ, O anđelima, Bogu i ljudima, str. 31.

¹⁷ Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, str. 122.

¹⁸ Isto, str. 123.

¹⁹ Usp. Isto

sve zastupljenije mišljenje kako nije moguće samo na temelju biblijskih izvještaja i spominjanja anđela odrediti njihovu hijerarhiju i pojedine zadaće i dužnosti koje su im dodijeljene. Ono što nam je razvidno iz Svetog pisma i što ondje pronalazimo jest to da anđele možemo smatrati bićima koja su u neposrednoj Božjoj blizini, bića koja daju slavu Bogu, pomažu i čuvaju čovjeka, prenose Božju poruku čovjeku. Oni su oruđe u ostvarenju Božjih planova.

1.4. Odnos anđela s Bogom i čovjekom

Kako samo ime *mal'ak* kaže, anđeli su poslanici – iz toga možemo iščitati njihovu čvrstu povezanost s Bogom jer su oni njegovi poslanici. Ta činjenica nam ukazuje na njihovu povezanost s Bogom i međusobni odnos. Anđeli njeguju odnos od Boga prema čovjeku i također svoj odnos prema Bogu – plod tog odnosa jest da oni usmjeravaju stvorenje prema Bogu. Stvaranjem anđela Bog izražava dobrohotnost i ljubav prema stvorenome – očituje se njegova briga i poštovanje za cijelo stvorenje. Američki mislilac i katolički filozof Peter Kreeft rekao je kako vjerovanje u anđele otvara čovjekov um. Vjerovanjem u anđele čovjek nadilazi materijalizam. Takva čovjekova spoznaja proteže čovjekov duh iznad osjetila i ovozemaljskog svijeta te ona hrani čovjekov osjećaj za čuđenje, fasciniranost i radoznalost.²⁰

Kad se anđeli objavljuju čovjeku, oni nikad ne objavljuju sebe, nikad se ne zadržavaju na sebi, nego uvijek očituju Boga, prenose njegovu poruku. Bog uvijek djeluje po stvorenju i tu se očituje uloga anđela – oni su kao Božja "produžena ruka". Slikovito bismo mogli reći da kada ne bi bilo anđela, Bog bi morao pronaći drugačiji način djelovanja u stvorenju. Specifičnost koja proizlazi iz odnosa Boga i anđela očituje se u anđeoskim objavama čovjeku u kojima, osim što donose i tumače Božju poruku, što krijepe narod, ohrabruju, oni donose objavu uvijek veće Božje mogućnosti. Ono što ljudima nije moguće postaje moguće jer Bog tako hoće (primjer Elizabetina i Marijina začeca). U odnosu prema ljudima bitno je primijetiti kako anđeli izražavaju jedincatost Boga u povijesti.²¹

Svetopisamski tekstovi donose sliku anđela kao tumača, kao onih koji bivaju poslani od Boga s misijom da pripreve, obznane, očituju ono što Bog želi ostvariti u povijesti. Tu se očituje dimenzija poslušnosti anđela. Anđeli nikad nisu inicijatori pojedinog pothvata – inicijator je uvijek Bog, on je subjekt. Iz evanđelja iščitavamo kako se anđeli pojavljuju u važnim i

²⁰ Usp. P. KREEFT, *Anđeli i demoni. Sto pitanja i odgovora o duhovnim bićima*, Verbum, Split, 2016., str. 16.-17.

²¹ Usp. I. RAGUŽ, *Vesperae sapientiae christianae. Tribine I*, str. 82.-83.

odlučujućim trenucima Isusova života – tako se očituje njihova važnost da obznane smisao Isusovog dolaska i spasenjskog otajstva. Nakon Isusove smrti na križu anđeli naviještaju stvarnost uskrsnuća – Krist biva prikazan kao jedini Otkupitelj čovjeka i svijeta, a anđeli zauzimaju mjesto svjedoka i sluga.²²

Teološka tradicija nam govori kako se Bog u Starome zavjetu očituje i objavljuje po anđelima. Čovjek zbog svoga pada i stanja grešnosti ne može potpuno primiti Božju poruku. S druge strane imamo bića koja su sposobna primiti Božju poruku, prihvatiti ju, razumjeti i voljom pristati uz nju – to su anđeli. Zbog svojih predispozicija i kompetencija jedino su anđeli mogli, do utjelovljenja Isusa Krista, vršiti zadaću prenošenja Božje poruke.

Što se tiče Novoga zavjeta, vidljivo je da angelologija biva apsolutno podređena kristologiji. Krist je središte anđeoskog svijeta. Kristov život od utjelovljenja do uzašašća okružen je anđeoskim klanjanjem i službom. Anđeli okružuju Krista, svoga Gospodina – njemu posebno služe u izvršavanju njegova spasonosnog poslanja prema ljudima. Anđeli su Kristovi jer su stvoreni po njemu i za njega (Kol 1, 16). Anđeli su služili Kristu u njegovom zemaljskom životu, a također ga služe i danas kroz Crkvu koja je njegovo tijelo. Tako se povijesno-spasenjska zadaća anđela započeta Starim, a onda preko Novoga saveza nastavlja u služenju Crkve. Služenje anđela očituje se ondje gdje se riječ, sakrament i zajednica ostvaruju i izvršavaju na konkretan način – ondje gdje vidimo odgovor na Božji poziv u smislu življenja onoga na što smo pozvani.²³

1.5. Anđeli kao čuvari ljudi

U redovitom naučavanju Crkve prisutna je misao o anđelima čuvarima. Sv. Ivan Pavao II. rekao je kako Crkva ispovijeda svoju vjeru u anđele čuvare – ona ih časti i preporučuje utjecanje njihovoj zaštiti putem česte molitve. U vremenima crkvenih otaca vjerovalo se, na temelju židovske tradicije i novozavjetnih tekstova, kako je nad svakom partikularnom Crkvom bdio jedan anđeo čuvar. Nakon toga se pojavljuje mišljenje kako svaki pojedini krštenik ima anđela za čuvara. Neki autori će reći da anđeo koji ne bi bio čuvar ljudi, uopće ne bi bio anđeo. Naravno da u ovome kontekstu mora postojati razboriti pristup da ne bi došlo do relativiziranja, zamišljanja anđela na previše antropomorfan ili nekakav djetinjasti način. Valjalo bi spomenuti

²² Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, str. 196.-197.

²³ Usp. Isto, str. 198.

još jedno promišljanje koje je prevladavalo u otačkom razdoblju, a tiče se toga da nisu samo krštenici i pravednici imali svoje anđele čuvare, nego i pogani i grešnici – svaki čovjek ima svog anđela prema otačkoj tradiciji, a vidimo kako je takvo mišljenje ostalo uvriježeno do današnjih dana. Činjenica da smo Božja stvorenja koja pripadaju ovom stvorenom svijetu daje razložnost ovoj tezi.²⁴ KKC nam govori kako je ljudski život od djetinjstva do smrti okružen anđeoskom zaštitom i zagovorom. Svaki vjernik ima uza se anđela kao čuvara i pastira da ga vodi u životu i kroz život. Već na zemlji kršćanski život po vjeri sudjeluje u blaženom društvu s anđelima i ljudima koji su sjedinjeni u Bogu.²⁵

U tom vidu možemo reći da je važno i štovanje anđela, no ono mora biti prožeto zrelim rasuđivanjem i vjerom. Isus je iskusio prisutnost anđela u presudnim trenucima zemaljskog života i time je na neki način dao i nama primjer kako se u važim trenucima možemo povjeriti anđelima, zatražiti njihov zagovor. Potrebno je primjereno ucijepiti štovanje anđela u kontekst vjere, učiniti ga prikladnim u vidu vjere u trojedinoga Boga. Štovanje anđela nipošto ne može zauzeti važnije mjesto nad apsolutnom Božjom vrhovnom vlašću i Isusovim gospodstvom.²⁶

1.6. Problematika i pokušaj preustroja angelologije

Govoreći o problematici angelologije i zanimanja za istu, potrebno je obratiti pozornost na antropološku krizu. Ono u čemu se očituje kriza današnjeg čovjeka jest gubitak osjećaja za transcendentno. Dogodio se krah teologije, transcendentnosti, onostranoga. Današnji čovjek je dominantno usmjeren na ono materijalno, empirijski i znanstveno dokazivo i to predstavlja veliki problem za teologiju, a onda u našem slučaju i za angelologiju. U tom kontekstu, promišljanje o anđelima predstavlja nešto što pripada prošlim vremenima, počecima kršćanstva – takav stav većinom prevladava u današnjici. Nekoć jedna od važnijih grana teologije danas je često predmet prigovora i marginaliziranja, a nažalost takav stav nalazimo i kod vjernika, u konačnici i kod teologa. Promišljanje o anđelima nije jednostavno, predstavlja složen korak u teološkom promišljanju i to je vidljivo u današnjoj teologiji – angelologija je zabačena i skućena u jedan mali prostor s obzirom na druge grane teologije.

²⁴ Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, str. 198.-200.

²⁵ Usp. KKC, br. 336.

²⁶ Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, str. 201.

U teološkom govoru o anđelima često je vladao nesrazmjer, znalo se ići iz krajnosti u krajnost. Tako se kroz prošlost, posebice u običnom razgovoru, pretjerivalo s nekim oblicima predočavanja angelološke problematike – tako se moglo doći do govora o tome kako su anđeli kao nekakva niža božanstva između Boga i ljudi ili alternativa na razini Krista, ili se pak o njima nije govorilo. Neki su se bojali o tome diskutirati budući da nam novozavjetna angelologija, koja je nekako suzdržana što se tiče govora o anđelima, više govori o poslanju anđela u povijesti spasenja nego o njihovoj ontologiji.

Kad govorimo o suvremenoj katoličkoj angelologiji, primjećujemo dva pravca koja se ističu: pravac osporavanja i pravac kritičke afirmacije. Predstavnici pravca osporavanja (Haag, Küng, Meyer) dovode u pitanje uopće postojanje i stvarnost demona s jedne strane, dok s druge strane samim time dovode u pitanje stvarnost i postojanje anđela. Neki od pripadnika pravca osporavanja tvrde kako anđeli ne pripadaju sadržaju vjere, drugi pripadnici anđele smatraju simbolima Božje prisutnosti, a treći pak postojanje anđela i demona smatraju mitologijom. Drugi pravac i njezini zagovornici (Seemann, Auer, Gozzelino, Lavatori) koji zastupaju postojanje i stvarnost anđela svoja promišljanja temelje na Svetom pismu. Kod njih vidimo jedan razboriti i uravnoteženi pristup u smislu da se ne pretjera s naglašavanjem važnosti angelologije, ali također da se angelologija kao grana teologije odbacuje kao nešto posve nebitno. Dakle postojanje anđela je izričaj vjere, ali taj izričaj vjere ne možemo postaviti kao nešto što je ravnopravno s primjericom Trojedinim Bogom i objavom u Isusu Kristu koji su središte i temelj kršćanske vjere.²⁷

No ne smijemo smetnuti s uma da su anđeli bića stvorena od Boga, bića kojima se Bog služi u ostvarenju svojih planova. Tako anđeli bivaju nositeljima posebne Božje snage i kao takvi imaju moć čudesno utjeloviti Božje spasiteljsko djelovanje. Svrha njihova postojanja jest služiti Bogu, ljudima i čitavom stvorenju – anđeli su znak Božje skrbi za cjelokupno stvorenje i u tome se očituje važnost anđela. Iako vidimo kako anđeli nisu, u stvarnosti objave, u prvom planu, njihova važnost se ne može osporiti te nam navedene misli u prethodnim rečenicama mogu pomoći u promišljanju o važnosti anđela.

Govoreći o problematici angelologije, dolazimo i do pitanja kako u današnjem svijetu konstruirati govor o anđelima? Na početku treba naglasiti važnost vjere. Ako nema vjere ili ako se ona ne živi na ispravan i zreo način, onda govor i upućivanje na anđele može rezultirati raznoraznim deformacijama i potpuno krivim predodžbama, kako nažalost često biva. Što znači ispravna i zrela vjera? Zrela vjera znači ispravno shvatiti cjelovitost povijesti spasenja koja se

²⁷ Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, str. 148.-149.

događa u suodnosu transcendentnog i imanentnog, neba i zemlje. To uključuje prijanjanje uz Božju objavu i utjelovljenog Jedinorođenca. Onaj tko prihvaća Božju riječ, tko prijanja uz Crkvu koja je Kristovo tijelo te tko shvati smisao cjelokupne povijesti spasenja – kod takvog vjernika postoji mogućnost ispravnog navještaja i tumačenja angelologije. Ako se povijest spasenja shvati na takav način, onda u njoj nalazimo i prostora za govor o anđelima – stvorenim bićima koji očituju Božju slavu.²⁸

Kako preustrojiti govor o anđelima? Teolog Carlo Rocchetta donosi nam tri ključne točke tog preustroja koje ćemo ukratko izložiti. Na prvom mjestu stavljen je naglasak na vraćanje anđela u cjelokupni okvir povijesti spasenja. Njihova uloga proteže se od stvaranja do otkupljenja i eshatologije. Anđele trebamo poimati kao sluge koji svojim poslanjem doprinose spasenjskom planu u njegovom ostvarenju. Krucijalna činjenica u promišljanju o anđelima, koja se temelji na novozavjetnoj objavi, jest da anđeli nikad ne djeluju zasebno niti su usmjereni na sebe, nego se uvijek i isključivo njihovo djelovanje odnosi na Boga i na cjelokupni spasenjski plan.²⁹ Nadalje, izrazito bitna činjenica u govoru o anđelima jest podlaganje Kristu, odnosno podlaganje angelologije kristologiji. Kao treća bitna postavka jest pronaći adekvatan govor o anđelima koji će biti razumljiv čovjeku i koji će na prikladniji način ponuditi čovjeku mogućnost ispravnog načina promišljanja o anđelima. U tom vidu treba obratiti pozornost kod upotrebljavanja terminoloških izraza te isto tako treba voditi brigu o tome da se iznese na vidjelo antropološko značenje dogmatskih tvrdnji o anđelima. Govor iz perspektive teološke antropologije prema angelologiji je opravdan iz razloga što, osim antropoloških kategorija, nemamo drugih jezičnih oblika. No takav pristup zna biti problematičan i opasan, napose kad se na anđele počnu primjenjivati antropomorfni sadržaji koji ponekad dosežu visoki stupanj banalizacije. U tom kontekstu bitno je oživjeti govor o anđelima koji će pokušati obuhvatiti temeljne sadržaje vjere o anđelima i u tom pristupu obratiti pozornost na opreznije jezične oblike. Postojanje anđela pruža čovjeku mogućnost da shvati samoga sebe kao biće koje nije samo imanentno i usmjereno samo na ovozemaljsko, nego biće koje nadilazi ovaj vidljivi svijet i ima mogućnost nadići samoga sebe – biće koje je usmjereno na transcendentno.³⁰

²⁸ Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, str. 415.

²⁹ Usp. Isto, str. 163.

³⁰ Usp. Isto, str. 165.-166.

2. SVJETOVNA ANGELOLOGIJA

Prije svega, moramo naglasiti kako smo u proučavanju i istraživanju svjetovne angelologije odabrali djelo *Angelologija* autorice Danielle Trussoni. Danielle Trussoni je američka spisateljica i novinarka koja je svojim prvim romanom *Falling Through the Earth* 2006. godine, koji se bavi promišljanjima o njezinom ocu te iskustvu koje je doživio u Vijetnamskome ratu, privukla pažnju mnogih čitatelja. New York Times uvrstio je navedeni roman među deset najboljih knjiga 2006. godine. Roman *Angelologija* lansirao je Trussoni na svjetsku scenu, a 2013. izašao je nastavak *Angelologije* pod imenom *Angelopolis*. Pri kraju promišljanja o svjetovnoj angelologiji, pod čime mislimo na govor o anđelima koji nije teološki, nego proizlazi iz krajolika svjetovnosti odnosno laičnosti, dotaknut ćemo se i pojedinih misli koje pronalazimo u djelu *Anđeli u mojoj kosi* autorice Lorne Byrne. Misao o cjelokupnoj svjetovnoj angelologiji i svemu onome što ona uključuje u ovom radu nije moguće predstaviti. Prvotno zbog obima ovoga rada, a onda i zbog dostupnosti same literature koju možemo prepoznati kao svjetovnu angelologiju. Stoga smo u ovom promišljanju o svjetovnoj angelologiji odabrali kao temeljno djelo *Angelologiju* te ćemo pokušati iznijedriti svojevrstu skicu onoga što nam to djelo donosi. *Angelologija* se s pravom naziva bestselerom i vrlo zastupljenim djelom. Djelo je prevedeno na tridesetak jezika, između ostalih i na hrvatski, te je i u našoj zemlji uvelike zadobilo svoje čitatelje i pristaše takvog načina izražavanja i promišljanja.

2.1. Tko su anđeli prema svjetovnoj angelologiji?

Prije nego što krenemo s promišljanjem o svjetovnoj angelologiji, ukratko ćemo predstaviti *Angelologiju*. Roman *Angelologija* u sebi sadrži kombinaciju stvarnih, izmišljenih i nadnaravnih elemenata i događaja. Sam naziv romana otkriva što je u središtu – anđeli. No u *Angelologiji* nije riječ o onim anđelima koji su posrednici između Boga i ljudi, o anđelima koji brinu o ljudima i čitavom stvorenju, ovdje je riječ o palim i zlim anđelima. Važna skupina ljudi koju ovaj roman predstavlja jesu angelolozi koji se bore protiv tzv. nefila, poluanđela koji nastoje uništiti ljudski rod i preuzeti potpunu kontrolu nad svijetom. Napetost između ljudi i nefila vidljiva je kroz čitavo djelo. Ta napetost kao da nam oslikava vječitu borbu između dobra i zla u kojemu iščitavamo tipičan dualizam. Glavni lik romana jest časna sestra Evangeline,

pripadnica samostana sv. Ruže. Njezina obitelj je imala važnu ulogu u razvoju angelologije te su i oni sami bili angelolozi. Evangeline pak nije angelologiji pridavala veliku pažnju, no to se s vremenom počelo mijenjati. Njezin život, koji je bio obilježen samostanskom rutinom, doživljava zaokret kad upoznaje mladića imenom Verlaine koji je želio istražiti potencijalne mračne tajne samostana sv. Ruže.

Nakon kratkog prikaza možemo prijeći na razmatranje o svjetovnoj angelologiji. U djelu *Angelologija*, kad uočavamo dijelove teksta koji govore o anđelima te ih opisuju, nailazimo na dosta nepodudaranja, razdvajanja misli, što može izazvati poteškoće u konstruiranju nekakvog zaokruženog mišljenja i izvlačenja bitnih komponenata, no potrudit ćemo se dati temeljne obrise i svojevrsan nacrt angelologije koju nam donosi navedeno djelo.

Pročitavši pojedine dijelove knjige, možemo konstatirati da su anđeli stvoreni prije nastanka Zemlje. Glasovi su im odzvanjali prazninom dok je Bog stvarao Raj i Zemlju. Prema tome, reći ćemo da su prema svjetovnoj angelologiji anđeli stvorena bića.³¹ U djelu se spominje i teološka angelologija te veliki katolički mislioci poput sv. Tome Akvinskog i sv. Augustina koji su svojim razmatranjima uvelike doprinijeli teološkom razvoju angelologije.³² Čitajući roman, nailazimo na mnogo mitoloških pojmova koji se nastoje inkorporirati i dovesti u vezu s anđelima (Lira, Orfej, Titani...). Također, nerijetko nailazimo na dijelove biblijskih tekstova koji govore o anđelima. Pozivajući se na Knjigu Postanka, u djelu iščitavamo svojevrsni sažetak katoličke angelologije koja govori kako su anđeli glasnici Božji kojih ima beskonačno mnogo, a njihova zadaća je da Božju volju prenose iz nebeskog kraljevstva u zemaljsko.

No idući dalje kroz *Angelologiju*, puno je teže pratiti razvoj događaja, a samim time i razvoj onoga što nas zanima – svjetovne angelologije. Kroz daljnje razmatranje postaje nam razvidno kako *Angelologija*, u svojoj srži, zapravo prezentira pale anđele, o kojima nam govori Druga Petrova poslanica: „Doista, ako Bog anđela koji sagriješiše nije poštedio, nego ih je sunovratio u Tartar i predao mračnom bezdanu da budu čuvani za sud;...“ (2 Pt 2,4). Kao što u stvarnosti primjećujemo da sve ima dvije strane, tako i kod anđela prepoznajemo tu činjenicu. U ovome nam se jasno nameće dualizam, a u *Angelologiji* napose primjećujemo kako naglasak i važnost nisu usmjereni na dobre anđele, nego na pale anđele. Svjetovna angelologija je, u ovom slučaju u *Angelologiji*, iskoristila priliku progovoriti o palim anđelima i iznijeti svojstveni prikaz. Dakako da nam se nameće pitanje zašto je izabrana ona "druga" strana kad je riječ o anđelima. Možda je svjetovna angelologija prepoznala priliku kako bi progovorila o palim anđelima na malo drugačiji način, kad već katolička angelologija nije toliko aktivna u govoru

³¹ Usp. D. TRUSSONI, *Angelologija*, Ljevak, Zagreb, 2010., str. 41.

³² Usp. Isto, str. 40.

o njima. Pali anđeli se prezentiraju dominantno, moćno, superiorno – takav prikaz, možda kod nekih, probudi čežnju da i sami postanu sličniji njima. S jedne strane u *Angelologiji* vidimo pale anđele koji su uvelike zastupljeni, dok s druge strane govor o dobrim anđelima, o anđelima koje susrećemo u katoličkoj angelologiji, gotovo ne susrećemo. U *Angelologiji* ne možemo jasno iščitati odgovor na pitanje gdje su dobri anđeli, gdje se nalaze i koja je njihova zadaća. Možda nam na taj način *Angelologija* želi reći kako je, u sadašnjosti i današnjem vremenu, više zastupljena ona "druga" strana, strana na kojoj su pali anđeli. Također, možda se na indirektan način želi reći kako u našem svijetu nema mjesta za dobre anđele, ako oni uopće i postoje. Ako postoje, onda dobri anđeli ne pripadaju ovome svijetu možda zato jer su nedokučivi, nedodirljivi, nisu bliski čovjeku, dok vidimo kako pali anđeli u *Angelologiji* nisu tek fiktivna, nego stvarna i prisutna bića.

2.2. Tjelesnost anđela

Iščitavajući *Angelologiju* vidimo kako anđeli posjeduju fizičke attribute, posjeduju tijela i tu nalazimo uporište o tezi tjelesnosti anđela. Nerijetko svjetovna angelologija na neki način povezuje ljudski izgled s anđeoskim, no uvijek je prisutna intencija kako su anđeli superiorniji nad ljudima.³³ U tekstu *Angelologije* nailazimo na dijelove koji govore kako su anđeli spolno općeći sa ženama dokazali da su tjelesna bića koja su sposobna za seksualni odnos – sve navedeno rezultira razilaženjem s katoličkom angelologijom. U djelu čitamo pojedine detaljne opise anđela. Tako čitamo kako jedan anđeo ima dugačak torzo, mršave udove, velike ruke i stopala te je bio viši od dva metra. Njegovi obrazi su zadržali svježinu kao da je živ, a odjeća mu je bila savršeno bijela. Imao je sjajnu zlaćanu kosu. Ono što je posebno zanimljivo jest činjenica da je anđeo posjedovao muški spolni organ i krila, što znači da svjetovna angelologija poznaje različite rodove anđela. Također, kod ovog detaljnog opisivanja anđela moramo naglasiti kako se radi o mrtvom anđelu – na temelju toga možemo zaključiti kako anđeli prema svjetovnoj angelologiji nisu besmrtni.³⁴ Teoriju o različitim rodovima anđela nalazimo u dijelu kad se govori o navodnom zarobljavanju anđela, među kojima su dva bila muškog, a jedan anđeo ženskog roda.³⁵ Nadalje, za razliku od katoličke angelologije, koja je doduše u prvim

³³ Usp. D. TRUSSONI, *Angelologija*, str. 128.

³⁴ Usp. Isto, str. 238.-239.

³⁵ Usp. Isto, str. 90.

stoljećima promišljala o putenom grijehu anđela, u *Angelologiji* vidimo kako se uvelike govori o istome i na njega se često stavlja naglasak.

Katolička angelologija nije definirala izgled anđela, budući da ih smatra bestjelesnima. No u svjetovnoj angelologiji nailazimo na drugačiji stav i pristup toj tematici. Čitamo kako su anđeli stvorenja koja su istovremeno ljupka i zastrašujuća – prekrasna, blještava bića. Njihova ljepota, a onda i pojava, ostavljala je bez daha.

2.3. Djelovanje anđela u svijetu

Nadovezujući se na prijašnju točku o tjelesnosti anđela, promotrit ćemo djelovanje anđela u svijetu. Svojom tjelesnošću anđeli u svjetovnoj angelologiji bivaju dionicima ovozemaljskog društva, oni su vidljivi običnom čovjeku. Samim time otvara se mogućnost susreta s ljudima, uspostavljanja odnosa. Čitajući *Angelologiju* vidimo kako anđeli imaju ključnu ulogu u društvu, u konačnici i u svijetu. Oni su moćnici, vlastodršci koji de facto diktiraju razvoj događaja kroz povijest te određuju sudbinu svijeta. Njihova moć ne odnosi se samo na bogatstvo i socijalni status, nego i na fizička obilježja – takva moć ih čini kao nekakvim nad-bićima, mogli bismo možda reći i nadljudima.

U tom vidu, u djelovanju anđela ne možemo uvidjeti jasnu poveznicu njihova djelovanja s onim tko ih je stvorio i poslao. Primjećujemo kako anđeli među sobom stvaraju svojevrsnu "elitu", oni su kao probrano društvo moćnika koji konstruiraju budućnost. Onaj tko nije njihovog podrijetla ne može biti dionikom takvog društva. Na taj način možemo promišljati i o činjenici kako su anđeli "sami sebi dovoljni", kako ne vode pretjeranu brigu o onima koji su nižeg staleža, koji su podređeni naspram njih – o ljudima. Što nam to govori? Možemo reći kako svjetovna angelologija, tj. anđeli kako ih predstavlja svjetovna angelologija, na neki način prekida suradnju s čovjekom i Bogom u smislu odricanja svoje posredničke, suradničke uloge. Anđeli su bili oni koji su čovjeku prenosili Božju poruku, njegov naum i zamisli, a svjetovna angelologija nastoji iskorijeniti takvo poimanje i djelovanje. Moguće je, kako čitamo u *Angelologiji*, da se ide čak do te mjere da se anđeli suprotstave ljudima, da im napakoste i dovedu u pitanje njihov život.

U vezi djelovanja anđela u svijetu, mogli bismo promotriti i misao o podređenosti anđela u svjetovnoj angelologiji, odnosno postoji li uopće ikakva podređenost. Iščitavajući *Angelologiju* ne dobivamo dojam kako su anđeli u podređenosti. Znamo kako je u katoličkoj angelologiji jasna podređenost angelologije kristologiji, odnosno podređenost anđela Kristu

koji je njihov Gospodin, no u svjetovnoj angelologiji ne možemo iznijeti takav zaključak. Nefili, koje često susrećemo u *Angelologiji*, možemo zvati anđeoskim kreaturama, poluanđelima, nad-bićima, ostavljaju dojam impozantnih, superiornih, u konačnici i savršenih bića, uzevši u obzir njihovu dominantnost i moć. Takvi opisi u *Angelologiji* ne ostavljaju prostora da takva bića, poput nefila, mogu nekome biti podređena – pogotovo kad čitamo kako su nefili utjelovljivali anđeoski ideal.³⁶ Budući da ne možemo iščitati podređenost anđela, onda možemo dovesti u pitanje i njihovo posredništvo i promišljati o tome postoji li uopće posrednička uloga u svjetovnoj angelologiji. Čitajući *Angelologiju*, kao i u slučaju podređenosti, ne možemo iznijeti tezu kako se u svjetovnoj angelologiji pojavljuje anđeoska uloga posredništva. Prema tome, anđeli u svjetovnoj angelologiji nisu oni koji posreduju Božji spasenjski plan, nego se oni zaustavljaju na sebi. Svjetovna angelologija nam govori o anđelima koji dovode do sebe i tu se zaustavljaju. Kao da tvore nepropusnu branu za daljnji razvoj odnosa prema transcendentnom koji bi trebao uslijediti. Za razliku od svjetovne angelologije, u katoličkoj angelologiji temeljna uloga i poslanje anđela sastoji se upravo u posredništvu – oni su prenositelji Božjeg spasenjskog plana čovjeku.

2.4. Bog u svjetovnoj angelologiji?

Budući da su anđeli uvelike nadmoćniji od običnih ljudi i kontroliraju razvoje događaja u svijetu, možemo si postaviti pitanje postoji li Bog u svjetovnoj angelologiji? Ima li uopće mjesta za Boga? Ako postoji, koja je njegova uloga?

Čitajući *Angelologiju* stječe se dojam da je Bog, ako u svjetovnoj angelologiji i postoji, nekako u svemu tome skriven, prikriven i samozatajan. Nadovezujući se na prijašnju točku o djelovanju anđela, možemo ozbiljno dovesti u pitanje činjenicu da ako Bog postoji u svjetovnoj angelologiji, kako bi onda dopustio da njegovi poslanici narušavaju sklad između njega i čovjeka? No, promišljajući o ovom pitanju, možemo otići i u drugom smjeru. Moguće je postojanje Boga koji upravlja svojim anđelima, a iz njihovog djelovanja možemo pretpostaviti kakav je onda i taj Bog. Zamišljamo ga kao onoga koji teži za moći, za upravljanjem. Kao onaj koji uspostavlja red, ako je potrebno i nasiljem. Tako dolazimo do slike ratobornog Boga koji pod svaku cijenu želi ostvariti zamišljeno. Možemo to usporediti i s poimanjem Boga u Starom zavjetu (iako je ta interpretacija za nas katolike neispravna, takvo poimanje djelomično je

³⁶ Usp. D. TRUSSONI, *Angelologija*, str. 80.

proizišlo i iz naših krugova). Starozavjetni Bog koji je smatran negativnim, kao onaj koji kažnjava, koji je čak i nepravedan.

2.5. Hijerarhija u svjetovnoj angelologiji?

Teško možemo govoriti o nekakvom sustavnom hijerarhijskom ustrojstvu u svjetovnoj angelologiji, no čitajući i proučavajući *Angelologiju* ne možemo ne primijetiti mnoštvo raznih naziva za anđele koji kao da aludiraju na potencijalnu hijerarhijsku strukturu i podjelu anđela na redove – kako više, tako i one niže. Iščitavajući *Angelologiju* dolazimo do nekoliko naziva koji nam zaokupljuju pažnju: anđeli, kerubini, nefili, promatrači, stražari, giborimi, anakimi. Iako na više mjesta nalazimo identične nazive za pojedinu skupinu anđela (giborimi, nefili...), njihovi opisi nisu usklađeni i često nailazimo na različitosti. Unatoč tome, pokušat ćemo dati opis anđela i izvući sintezu.

Mogli bismo započeti razmatranje o hijerarhiji s onima koji su, kako čitamo, dio nižih staleža – anakimi. Anakimi su predstavljeni kao sluge koje su bile u službi anđela viših staleža. Fizički su bili inferiorniji od ostalih staleža – bili su niži i manje građe. Imali su malena, tanka i slabašna krila. Vjerovalo se kako su anakimi hirovita i nepredvidiva bića koja su podložna svojim nadređenima. Iako su inferiorni prema višim staležima anđela, u odnosu na ljude su itekako moćniji.³⁷

Nadalje, u ovu skupinu nižih staleža možemo svrstati i giborime. Giborimi su bili veliki i nezgrapni. Njih se opisuje kao polu-ljude i polu-anđele.³⁸ Imali su velika crvena krila oštih bridova. U jednom dijelu *Angelologije* zadobili su i negativan, pogrdan naziv – "vragovi". Posjedovali su, oku ugodne, fizičke attribute, lijepa i senzualna tijela.³⁹ No čitajući o njima, vidimo kako ni anakimi, a onda niti giborimi nisu bili prijateljski nastrojeni prema ljudima.

Predstavnici višeg staleža u svjetovnoj angelologiji svakako su nefili o kojima se govori gotovo kroz čitavu *Angelologiju*. Nefili su na neki način predstavljali anđeoski ideal. Posjedovali su veličanstvena krila. Superiornost u fizičkom smislu, ali i svakom drugom, nadilazila je ostale staleže poput giborima i anakima.⁴⁰ No tko su zapravo nefili? Kao što je slučaj u čitanju i promišljanju o anđelima u *Angelologiji*, tako i kod nefila imamo dosta nepodudaranja i razilaženja kako u pojmovnom, tako i u značenjskom smislu koji nam mogu

³⁷ Usp. D. TRUSSONI, *Angelologija*, str. 53.

³⁸ Usp. Isto, str. 388.

³⁹ Usp. Isto, str. 377.

⁴⁰ Usp. Isto, str. 80.

otežati donošenje nekakvih zaključaka i definiranja istih. Svjetovna angelologija nalazi svoje uporište o nefilima u Knjizi Postanka (Post 6,1-6):

„(1) Kad su se ljudi počeli širiti po zemlji i kćeri im se narodile, (2) opaze sinovi Božji da su kćeri ljudske pristale, pa ih uzimahu sebi za žene koje su god htjeli. (3) Onda Jahve reče: „Neće moj duh u čovjeku ostati dovijeka; čovjek je tjelesan, pa neka mu vijek bude stotinu dvadeset godina.“ (4) U ona su vremena – a i kasnije – na zemlji bili Nefili, kad su Božji sinovi općili s ljudskim kćerima pa im one rađale djecu. To su oni od starine po snazi glasoviti ljudi. (5) Vidje Jahve kako je čovjekova pokvarenost na zemlji velika i kako je svaka pomisao u njegovoj pameti samo zloća. (6) Jahve se pokaja i u svom srcu ražalosti što je načinio čovjeka na zemlji.“⁴¹

Vidimo kako se svjetovna angelologija čvrsto drži ovog izvještaja. Oni su prvotno bili, mogli bismo reći, anđeli "bez mane". Njihova takozvana pobuna plod je njihove slobodne volje. Nefili, prema svjetovnoj angelologiji, nastaju kad su se pobunjeni anđeli pomiješali s ljudima. Tu se isključivo misli na općenje anđela s ženama, dok aseksualna reprodukcija, poput bezgrešnog začeca Djevice Marije, ovdje ne dolazi u obzir.⁴² Nefili predstavljaju moćnike, kako u socijalnom, tako i u fizičkom smislu. Oni su, kako smo ih ranije nazvali, kao nekakva društvena elita. Nefili su ti koji su direktno uključeni u konstruiranje budućnosti ovoga svijeta, a na tom putu čini se kao da im čovječanstvo smeta i predstavlja opasnost, ugrozu njihovog plana.

2.6. Isus Krist – anđeo?

U *Angelologiji* postoji svojevrstan pandan Knjizi Postanka po imenu *Knjiga generacija*. Nakon potopa Noin sin Šem začeo je semitsku rasu iz koje potječe Isus. Jafet je pak zaslužan za europsku rasu, a neki njegovi potomci su bili i iz reda nefila. U Jafetovu potomstvu došlo je do miješanja ljudi s nefilima. Promišljanjem o njihovom potomstvu došlo se do zaključka kako su navodno Jafetovi i Šemovi potomci u krvnome srodstvu – došlo je do miješanja rasa. Tako dolazimo do stava kako je Isus imao anđeoske krvi – to područje naziva se angelomorfizam. Temeljna teza promišljanja navedenog područja jest da Isus Krist nije bio čovjek, već anđeo. Djevica je rodila nakon posjeta anđela Gabrijela.⁴³ Uzevši u obzir ozbiljno shvaćanje tjelesnosti

⁴¹ Knjiga Postanka 6, 1-6

⁴² Usp. D. TRUSSONI, *Angelologija*, str. 128.

⁴³ Usp. Isto, str. 192.-193.

anđela, u svjetovnoj angelologiji ona može zauzeti poprilično uvjerljiv stav i status. Ovom stavu doprinosi i gnostičko vjerovanje u Isusovo anđeosko porijeklo. Naravno, samim time svjetovna angelologija dovodi u pitanje, a onda i mogućnost opovrgavanja, Isusovog čovječstva te još bitnije, njegove božanske naravi. Drugim riječima, niječe se temeljna istina vjere o Isusu Kristu kao pravom Bogu i pravom čovjeku, utjelovljenoj drugoj božanskoj osobi Presvetoga Trojstva.

Kad govorimo o tezi da je Isus Krist anđeo, vidimo da se takvo mišljenje ne nalazi samo u svjetovnoj angelologiji. Štoviše, raznorazne skupine u prošlosti Crkve poput katarata i albigenza, koje su osuđene kao heretične, u svom naučavanju poistovjećivali su Isusa s anđelima. Tu su čak svrstali i Djevicu Mariju. Tako su oni smatrali da ne postoji pravo Trojstvo. Utjelovljenje se nije dogodilo, a tijela Isusa i Marije bila su tek puki privid, a ne istinska materija.⁴⁴ U tom kontekstu, možemo spomenuti i još jednu zanimljivu poveznicu svjetovne angelologije s navedenim heretičnim skupinama. Svjetovna angelologija, konkretno u djelu *Angelologija*, ne predstavlja nam jasnu ulogu Boga, a onda samim time i Isusa Krista, kao onoga koji je stvoritelj, vladar, kao onaj koji djeluje u svijetu. Tako nam je zanimljiva teza katarata i albigenza koji tvrde da je Bog stvorio anđele, ali su onda oni stvorili vidljivi svijet. Možemo zaključiti da, ako su anđeli stvorili vidljivi svijet, onda oni imaju i ključnu ulogu, po njihovom djelovanju, u tom stvorenom vidljivom svijetu. Takva ideja se poklapa sa svjetovnom angelologijom u vidu djelovanja anđela u svijetu, u vidu njihove ključne uloge u sadašnjosti, ali i konstruiranju budućnosti. Mogli bismo u tom vidu reći da *Angelologija*, uz navedene heretične skupine, krije u sebi svojevrsni vid deizma, budući da se u stvarnosti ne očituje toliko Božja prisutnost, odnosno uvelike je označena uloga samih anđela u konstruiranju sadašnjosti i budućnosti – kao da su anđeli zaduženi za ovozemaljsko, kao da oni određuju cjelokupni tijek događanja.

2.7. Prisutnost antropomorfizma u *Angelologiji* i povezanost s New age-om

Već smo ranije spomenuli kako se u pojedinim opisima anđela autorica Danielle Trussoni uvelike koristila antropomorfizmima. Što nam to govori? Prije svega, općenito kada govorimo o svjetovnoj angelologiji, možemo uvidjeti kako je ona prepuna raznoraznih motiva iz različitih religija i kultura – svjetovna angelologija je na neki način sinkretistički orijentirana,

⁴⁴ Usp. B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, str. 168.-169.

preuzela je naučavanja i studije drugih religija te ih iskoristila kako bi oblikovala svoj nauk. U tom smjeru ide i *Angelologija*, a onda i ostala djela i autori kojima je na prvom mjestu plasirati nekakvu priču, a onda možemo reći i nauk, koji će zvučati privlačno i sladunjavo mnogim ljudima koji si postavljaju razna pitanja o temama koje im nisu poznate ili o kojima možda njihova vjera ne progovara dovoljno te kako bi si onda oni stvorili sliku i mišljenje koje će ih po tom pitanju zadovoljiti. Uključivanje antropomorfizama u nauk o anđelima je tipičan primjer ovoga o čemu smo u prethodnim recima govorili.

Zašto antropomorfizam? Promišljati o anđelima, kako ih recimo predstavlja katolička teologija, predstavlja pomalo težak zadatak u shvaćanju, razumijevanju i prihvaćanju. U prilog čestom nerazumijevanju anđela i nauku koji govori o njima ide svakako i nedorečenost, neusklađenost i prešućivanje teologa i onih koji bi se trebali baviti tom tematikom. U takvom ambijentu otvara se prilika za svjetovnu angelologiju kako bi progovorila o anđelima na svoj način i iznijela svoj nauk. Tako je recimo u *Angelologiji* uvelike naglašena antropomorfna dimenzija anđela. Razlog zašto je tomu tako možda možemo pronaći u činjenici da je čovjek u boljoj poziciji ako se može poistovjetiti s onim o čemu promišlja kad se suočava s određenom problematikom.

Mogli bismo u ovom kontekstu povući poveznicu s New age-om koji je također na jedan specifičan način dočarao njihovim pratiteljima tko su anđeli te kako mogu stupiti u odnos s njima. Pojedine struje New agea predstavljaju anđele kao energetska bića s kojima je moguće stupiti u kontakt putem tzv. "channelinga". To je moguće ostvariti po želji pojedinca, bilo pri budnoj svijesti ili u njezinim raznim izmijenjenim stanjima. Anđeli u New ageu dovode se u vezu s karmom, vidovnjaci i gurui posredstvom anđela prizivaju božansku energiju, oslobađaju od karme, iscjeljuju ili proriču buduće događaje. Postoje i tzv. "anđeoske kartice" koje služe za komunikaciju s anđelima. Autori takvih kartica su uvjereni kako anđeoskom energijom preko igre s anđeoskim kartama i lijepim mislima možemo djelovati na svoj um, na svoje tijelo i na svoj život. Postoje i anđeoske radionice na temelju anđeoskih kartica gdje polaznici uče mnoštvo toga, počevši od izvlačenja kartica i poruka za svaki dan, zatim molitve uz anđeoske kartice, učenje prizivanja anđela, učenje meditiranja, učenje o iscjeljivanju uz pomoć anđeoskih kartica, podizanje anđeoske zaštite, čišćenje prostora uz pomoć kartica, rad s najfinijim anđeoskim energijama.⁴⁵

⁴⁵ Usp. J. BLAŽEVIĆ, Anđeli u New ageu, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* (2013.) 1-2, str. 44.-45.

2.8. Odjeci o djelu *Angelologija*

Nakon iznošenja misli u ovom našem promišljanju vezano uz *Angelologiju* prilika je da obratimo pozornost i na recenzije, odnosno medijske prikaze vezane uz navedeno djelo. Čitajući te prikaze *Angelologije* možemo primijetiti kako prevladava oduševljenost. Učinilo nam se prikladnim ovdje iznijeti stav s jednoga posjećenog bloga, koji, prema našem sudu, odražava dominantno mišljenje, što potkrepljuje i činjenica o broju jezika na koji je prevedeno djelo kao i o broju izdanja istoga djela. Zbog obima rada fokusirat ćemo se samo na taj prikaz.

Uzevši *Angelologiju* u ruke, većina čitatelja vjerojatno je zamišljala kako će se djelo baviti anđelima koji su nedokučivi čovjeku, nedohvatljivi, onostrani, no u ovom djelu vidimo kako se ne govori o takvim anđelima. Tako, pomalo neočekivano, susrećemo se s anđelima koji su uvelike antropomorfizirani, ali koji su svakako nadmoćni i superiorni nad ljudima. Kroz čitavo djelo vlada napetost, kao borba između dobra i zla te uočavamo tipični dualizam. U ovom slučaju borba se odvija između anđela i ljudi, a posebice je naglašena skupina znanstvenika koji se bave proučavanjem anđela – angelolozi. *Angelologija* dakle predstavlja anđele kao zla i negativno nastrojena bića, oprečna sila naspram ljudi, dok su angelolozi čuvari Zemlje i ljudi koji se svojim znanjem i proučavanjem nastoje suprotstaviti anđelima.⁴⁶

Na spomenutom blogu nailazimo na sljedeće misli:

„*Angelologija* je knjiga koja me bez daljnjega oduševila. Ima sve od spletki, dobro čuvanih tajni, ali i nadnaravnog. Danielle Trussoni je maestralna spisateljica, pa ako već niste, svakako uzmite njezine knjige u ruke. Nećete ostati razočarani. (...) Svi znamo da sve u životu ima dvije strane. Dobro i loše. Svjetlo i tama. Dan i noć. Život i smrt. Možemo tako unedogled. Uvijek su dvije strane novčića, to je ono što je suština ove knjige. Danielle Trussoni je ovom knjigom zakoračila u posve tajanstven i neistraženi svijet. I pogodila je. Ako budete čitali njezinu knjigu, vidjet ćete da će vas prikovati za svoju priču, dok oni što su već čitali, znaju o čemu govorim. (...) Zaista odlična knjiga, napeta, natjerat će vas da je u dahu pročitate.“⁴⁷

Možemo reći kako je pomalo kontradiktorno govoriti o sukobu anđela i ljudi, pogotovo iz kršćanske perspektive gledanja, no takva ideja je očito pobudila zanimanje za *Angelologiju* i kod većine čitatelja izazvala oduševljenje. Možda zbog toga što anđeli u svjetovnoj angelologiji

⁴⁶ Usp. <http://zivotknjigoholicarke.blogspot.com/2016/11/recenzija-angelologija.html> (9. 7. 2019.)

⁴⁷ Isto (13. 7. 2019.)

s jedne strane predstavljaju nešto nadnaravno, dok su s druge strane nešto što je koliko toliko poznato čovjeku, kako čitamo u *Angelologiji*.

2.9. Lorna Byrne i djelo *Anđeli u mojoj kosi*

Kako bismo proširili vidike i uvidjeli što nam to govori svjetovna angelologija, ukratko ćemo predstaviti temeljne misli iz djela *Anđeli u mojoj kosi* suvremene irske mističarke Lorne Byrne. Riječ je o osobi koja navodno posjeduje posebne moći drevnih svetaca, kako kaže, a posjećuju ju ne samo bolesni i nesretni ljudi, nego i teolozi različitih vjera te, što je posebice zanimljivo, poglavar jednog vjerskog reda iz Rima, tražeći savjete i duhovno prosvjetljenje. Byrne svakodnevno vidi anđele i s njima neprestano komunicira od radnoga djetinjstva. Knjiga je ostavila pozitivan dojam na mnogo čitatelja te su izrazili zadovoljstvo zbog toga što djelo govori o temi koja je nekako bila potisnuta u našem društvu. Bestseller *Anđeli u mojoj kosi* objavljen je u više od 50 zemalja te preveden na 26 jezika. U Hrvatskoj je navedeno djelo prevedeno 2010. godine.⁴⁸ Ovo djelo će nam pružiti uvid u malo drugačiji prikaz i opis anđela od onoga što smo imali priliku vidjeti predstavivši djelo Danielle Trussoni – *Angelologija*.

Prije nego što iznesemo temeljne misli ovoga djela u nekoliko rečenica ćemo donijeti kratki prikaz djela. Glavni lik je autorica Lorna Byrne te je ovo djelo autobiografskog karaktera. Autorica prepričava raznorazne događaje iz života, počevši od ranog djetinjstva pa sve do odrasle dobi. U svim tim događajima vidimo kako autorica opisuje prisutnost anđela, što je za nju od iznimne važnosti. U počecima je Lorna Byrne mislila kako svi ljudi vide anđele, no onda je shvatila da je ona drugačija od drugih upravo po tome što je mogla vidjeti anđele i s njima komunicirati. Anđeli su se autorici neprestano ukazivali, kako u sretnim, tako i u onim teškim i nesretnim trenucima njezina života. Samo djelo *Anđeli u mojoj kosi* je, kako sama autorica kaže, mnogo više od autobiografije – to je svjedočanstvo žene koja vidi stvari s krajnjeg ruba spektra, onoga spektra koji je izvan naših svakodnevnih iskustava.

Što je temeljna misao ovoga djela? Na prvom mjestu, iznimna važnost pridaje se anđelima koji su svuda oko nas. Anđeli su ti koji nam pomažu rješavati naše svakodnevne probleme, ali i one puno zahtjevnije. Kako bi živjeli mirnim, plodonosnim i skladnim životom potrebno je neprestano njegovati naš odnos s anđelima – to uključuje neprestano razgovaranje

⁴⁸ Usp. L. BYRNE, *Anđeli u mojoj kosi*, Nar, Zagreb, 2013., ovitak knjige. (Djelo je izdano u 3 dijela.)

s anđelima te upućivanje molitava i prošnji njima, a tek onda eventualno Bogu. Svatko od nas ima svoga anđela čuvara, no postoje i mnogi drugi anđeli na raspolaganju, ako možemo tako reći, koji samo čekaju naš poziv kako bi nam pomogli. U djelu je vidljivo i detaljno opisivanje anđela. Tako se u jednom dijelu opisuje anđeo u ljudskom obliku, a najfascinantnije obilježje anđela, uz krila i boje koje iz njih isijavaju, jesu njihove oči koje pak nisu kao ljudske, nego živahne, prepune života, svjetla i ljubavi. Protagonistici ovog djela ukazuju se anđeli raznih imena poput Michaela, Hosusa, Elijah, Elisha, Anđeo smrti... Nerijetko joj se ukazuje skupina anđela, a također joj se ukazuju anđeli kojima ne navodi ime.

Zanimljivo je kako u knjizi nema govora o Isusu Kristu i Blaženoj Djevici Mariji. Tek se ponegdje spomenu njihova imena, ali ona se ne dovode u direktnu vezu s anđelima. Još jednom možemo konstatirati kako su u ovom djelu, koje predstavlja svjetovnu angelologiju, u prvi plan stavljeni anđeli, a iz djela ne možemo jasno shvatiti njihovu ulogu i odnos s Bogom. Posebice odnos s Kristom, njihovim Gospodarom kako nas uči katolička angelologija, koji se gotovo niti ne spominje u ovom djelu. Tako i u ovom djelu, kao i u *Angelologiji*, vidimo kako je ozbiljno zanijekana i zanemarena posrednička uloga anđela u svjetovnoj angelologiji, uzevši u obzir odnos anđela i Krista, a onda u konačnici odnos anđela i Boga. To očito nije nešto što je bitno, prema tom nauku. Bitno je imati spoznaju da su anđeli u našoj blizini, da će nam pomoći ako ih pozovemo, da se njima trebamo obratiti u svakoj zahtjevnijoj životnoj situaciji – oni su tu za nas. No Lorna Byrne će otići i korak dalje te će ustvrditi kako su oni koji vide anđele blizu tome da i sami postanu anđeli, a sebe u jednom dijelu naziva da je kao posrednik.⁴⁹

U jednom dijelu Byrne donosi uistinu upitne i dvojbene misli (iako ih možemo protumačiti i u prenesenom smislu naravno):

„Također me je podsjetilo da svi imamo dušu i da su one savršene – bez obzira što smo činili – naša tijela mogu umrijeti, no naše duše su vječne, svi mi imamo krila, čak i ako ih ne možemo vidjeti kod sebe ili kod drugih. Mi smo svi, zapravo, anđeli.“⁵⁰

Nekako nam se u ovom djelu nameće ideja da je u našem životu iznimno bitno svoju egzistenciju usmjeravati prema anđelima. Naše postojanje je na neki način usmjereno prema njima i oni su ti kojima trebamo pridavati posebnu i iznimnu važnost, čast i hvalu. Prenaglašavanjem anđela u svjetovnoj angelologiji (onda i New ageu) i njihovoj ulozi kao da

⁴⁹ Usp. L. BYRNE, *Anđeli u mojoj kosi*, Nar, Zagreb, 2013., I., str. 79.

⁵⁰ Isto, III., str. 103.

se želi postići da oni zauzmu bitno mjesto u sadržaju vjere, a s druge strane, samim time istiskuju s prvog mjesta one bitnije sadržaje.

2.10. Zaključne misli o svjetovnoj angelologiji

Na koncu ovoga drugoga poglavlja mogli bismo iznijeti nekoliko misli kako bi zaokružili prijedeni put promišljanja o svjetovnoj angelologiji. Iz navedenih djela vidljivo nam je kako svjetovna angelologija u svom govoru, prikazu i promišljanju o anđelima nastoji napraviti odmak od Svetoga pisma i Tradicije Crkve. Ona ne ide u korak s katoličkom angelologijom, budući da se u temeljnoj postavci razlikuju te onda i razilaze. Dakako, na prvom mjestu riječ je o posredničkoj ulozi anđela u svjetovnoj angelologiji, odnosno ulozi koja nije posrednička, koja u sebi nije jasno postavljena kao što to nalazimo u katoličkoj angelologiji. U navedenim djelima vidimo kako je uistinu velika važnost i pozornost usmjerena na anđele, dok s druge strane o Bogu, koji je njihov Stvoritelj, kome služe i čiju volju trebaju vršiti ne nalazimo gotovo ništa. Također se i molitve, u djelu *Anđeli u mojoj kosi*, upućuju prvenstveno anđelima. Te molitve su bitno okrenute prema ovozemaljskom čovjekovom dobru, a ne prema njegovom krajnjem cilju, onomu čemu bi svi trebali težiti – zajedništvu s Bogom. U svemu navedenome vidimo potvrdu onoga što smo iskanuli – svjetovna angelologija definitivno nije u skladu s katoličkom teologijom i angelologijom, a koristeći pojmove i slike vezane za katoličku angelologiju lako može biti polazište za zablude i iskrivljene predodžbe samog katoličkog nauka o anđelima prisutnoga u vjerničkome puku i općenito misli onih koje se može nazvati znatiželjnima.

3. USPOREDBA KATOLIČKOG NAUKA I SVJETOVNE ANGELOLOGIJE

3.1. Temeljne razlike

Prije nego što krenemo s iznošenjem temeljnih razlika između katoličke i svjetovne angelologije, obratit ćemo pozornost na jedan zanimljiv citat iz *Angelologije*. Iako u *Angelologiji* rijetko nailazimo na zajedničke točke s katoličkim naukom, sljedeći citat, kojega naravno moramo čitati s oprezom i dozom kritičnosti, na neki način približava današnju situaciju i probleme s kojima se suočava katolička angelologija:

„Angelologija je nekada bila jedna od najvažnijih grana teologije. Nekoć su kraljevi i svećenici autorizirali rad teologa i plaćali velikim umjetnicima da slikaju anđele. Nekoć su o anđeoskim redovima i ciljevima raspravljali najučćeniji znanstvenici Europe. Sada u našem svijetu nema mjesta za anđele. (...) Iako su anđeli nekoć bili utjelovljenje ljepote i božanskog, sada, u naše vrijeme, oni su nevažni. Materijalizam i znanost iskorijenili su ih do nepostojanja, do nesigurnog mjesta poput čistilišta. Prije su ljudi bezuvjetno i intuitivno vjerovali u anđele, ne glavama, već svojim dušama. Sada nam je potreban dokaz. Potreban nam je materijal, znanstveni dokaz s kojim ćemo bez sumnje potvrditi njihovo postojanje. A kakva katastrofa bi nastala kada bi se dokaz pojavio! Što misliš, što bi se dogodilo kada bi se dokazalo da anđeli postoje?“⁵¹

Nalazimo se u vremenu u kojemu je ono materijalno, eksperimentalno dokazivo i opipljivo čovjeku od presudne i dominantne važnosti. Imamo osjećaj kao da je navedeni citat proizašao iz katoličkog miljea koji predstavlja vapaj za prošlim vremenima.

Na prvome mjestu i s posebnim naglaskom u kontekstu temeljnih razlika moramo istaknuti kako se katolička i svjetovna angelologija razilaze po pitanju uloge anđela i njihove zadaće. Preciznije, katolička angelologija jasno naglašava važnost i ulogu anđela u posredništvu i prenošenju Božjeg spasenjskog plana čovjeku. U tome se očituje njihovo poslanje – oni su glasnici, prenositelji Božje poruke čovjeku. Nadalje, to nam predstavlja anđele kao posrednike, kao one na kojima se ne zadržava prevelika i pretjerana pažnja. Anđele trebamo sagledati i promatrati kroz prizmu cjelokupnog okvira povijesti spasenja – od stvaranja do otkupljenja i eshatologije. Anđeli su sluge koje djeluju u tom spasenjskom planu i u tom njihovom služenju krije se sam smisao njihova postojanja i poslanja. To je činjenica koja nam je vidljiva i u

⁵¹ D. TRUSSONI, *Angelologija*, str. 130.

novozavjetnoj objavi koja nikada ne promatra anđele kao nešto zasebno, nego uvijek i isključivo u odnosu na očitovanje Boga i na spasenjski dolazak njegovoga Sina Jedinorođenca. Također, kao što smo već spomenuli, u katoličkoj angelologiji anđele uvijek, u perspektivi čitave povijesti spasenja, promatramo kroz njihovu apsolutnu podređenost Kristu koji je njihov gospodar.

Anđelima su na poseban način povjerene posebna briga i skrb za ljude u čije ime iznose Bogu pitanja, molitve i prošnje kako nam Sveto pismo govori. Imajući u vidu Novi zavjet, važnost anđela vidimo u ključnim novozavjetnim događajima počevši od navještaja rođenja samoga Krista, zatim uputama koje anđeli priopćavaju Josipu i Mariji pa sve do Kristovog uskrsnuća kad je anđeo obznanio Isusovo uskrsnuće ženama koje su došle na njegov grob.

S druge strane u svjetovnoj angelologiji, posebice u djelu *Angelologija*, ne možemo iščitati povezanost i podređenu ulogu anđela u odnosu na Krista. Svjetovna angelologija ide čak i do te mjere da Isusa Krista poistovjeti s anđelima – kao da je on jedan od njih, kako smo ranije u razmatranju naveli. Tako možemo još jednom jasno ustvrditi kako svjetovna angelologija u svim svojim nastojanjima dominantno negira tu činjenicu posredničke uloge anđela i podređenosti kristologiji. Kao da se Isusa Krista želi maknuti iz središta katoličke vjere. U navedenim djelima svjetovne angelologije vidimo upravo to, vidljivo je da uz govor o anđelima nastaje iščeznuće govora o Kristu i njegovoj povezanosti s anđelima. Nadalje, svjetovna angelologija nam pomalo zamagljuje cjelovitu sliku pa se tako ne raspoznaje jasna granica između dobrih i zlih anđela. Vrlo je važno uočiti kako govor o anđelima u svjetovnoj angelologiji dovodi samo do njih i tu se zaustavlja. Govor o Bogu i njegovom spasenjskom planu nema svoje mjesto, točnije, anđeli nisu ti koji prenose njegov plan, budući da su oni postavljeni kao nekakvo krajnje ishodište u kojemu zapravo nema mjesta za Boga. Ta činjenica bitno ocrta razilaženje između svjetovne i katoličke angelologije i na to moramo posebno obratiti pozornost.

3.2. Duhovno poimanje anđela nasuprot antropomorfizmu

Također jedna od vidljivih točki razilaženja između katoličke i svjetovne angelologije jest naglašen antropomorfizam nasuprot duhovnom poimanju anđela. U katoličkoj perspektivi poimanja anđela jasno je naglašeno kako su oni duhovna stvorenja i ne smijemo se udaljiti od te tvrdnje ukoliko želimo biti na ispravnom tragu i putu promišljanja o anđelima. S druge strane, vidimo kako u svjetovnoj angelologiji prevladava jedan slobodniji pristup u opisu anđela,

posebice u djelu *Angelologija*, kako smo to naveli u prikazu svjetovne angelologije. Takav pristup nastoji olakšati razumijevanje samih anđela, no to može imati višestruke posljedice.

Zašto je nama u katoličkoj angelologiji prenaplašeni antropomorfizam neprihvatljiv? Prije svega treba naglasiti kako bi se prihvaćanjem takvoga nauka udaljili od samoga nauka katoličke vjere. Takav stav je problematičan i može dovesti do banalizacije i iskrivljavanja slike i ispravnog nauka. Prihvaćanjem takvog promišljanja ne iskrivljuje se samo slika o anđelima, već na prvom mjestu takav nauk iskrivljuje sliku o Bogu te zatim i slika čovjeka biva ugrožena.

3.3. Zašto vlada oduševljenost svjetovnom angelologijom?

Svjedoci smo kako katolici sve više u svoje ruke uzimaju djela i literaturu koja često nisu u skladu s katoličkom vjerom, nego su više produkti New age-a. Često takve osobe niti ne prepoznaju da je riječ o djelima koja ne potječu iz katoličkog miljea. To možemo pripisati nepoznavanju svoje vlastite vjere, ali također razlog zašto vjernici čitaju takvu literaturu jest želja za potražnjom raznih odgovora na koja ne mogu pronaći odgovore, a takva djela mogu pružiti nekakve, barem prividne i kratkoročne odgovore. Mogli bismo reći kako je svaki čovjek na neki način religiozno biće koje u sebi ima privrženost prema onostranome, transcendentnome – nečemu što čovjeka nadilazi. Čovjek je i bogotražitelj koji je svjestan da postoji nešto što ga nadilazi, a također je u čovjeku prisutna svijest, odnosno pitanje o tome postoji li druga dimenzija našega života. Na takva pitanja svjetovna i New age-ovska literatura često pokušavaju dati odgovore i to je ono što privlači pristaše takve literature. Nažalost, dok katolički teolozi i teologija, odnosno angelologija u našem slučaju, ne govore dovoljno o pojedinim temama i problematikama, ona "druga" strana će u tome pronaći prostor i mogućnost kako bi plasirali svoj nauk i ideje.

U tom vidu možemo postaviti sljedeće pitanje: može li katolička teologija nešto naučiti od svjetovne angelologije? Na prvom mjestu mogli bismo navesti činjenicu da u današnje vrijeme vlada veliko zanimanje za New age-ovsku literaturu, a samim time i za svjetovnu angelologiju. Tu bi katolička teologija mogla naučiti od svjetovne angelološke literature kako postati atraktivnija, odnosno bliža pitanjima suvremenog čovjeka i privući pažnju, kako na pristupačniji način progovoriti o anđelima i na taj način poučiti vjernike ispravnom nauku o bićima koja imaju važnu ulogu u povijesti spasenja, a koja su u katoličkoj teologiji ipak ostavljena po strani. Katolička teologija nipošto si ne smije dopustiti da šuti o anđelima te da zaobilazi bavljenje tom tematikom. Iako nauk o anđelima ne pripada temeljnim sadržajima

vjere, kako smo već spomenuli, taj nauk, i u konačnici sadržaj vjere, nikako se ne smije zapostaviti.

Nadalje, u djelu *Anđeli u mojoj kosi* vidimo kako autorica Lorna Byrne konstantno govori o važnosti našeg odnosa s anđelima. Iako je u navedenom djelu to možda prenaplašeno, uzevši u obzir da osim anđela nema govora o Isusu Kristu niti Duhu Svetomu, katolička teologija bi mogla iz takvih djela naučiti kako progovoriti vjernicima o važnosti njegovanja našega odnosa s anđelima, posebice s našim anđelima čuvarima. To ne znači da se katolička teologija treba neposredno poslužiti takvim djelima, no kroz razmatranje i proučavanje takvih djela može upotrijebiti korisne ideje i metodologiju kako bi prilagodila svoj nauk.

3.4. Anđeli u životu svetaca

Vidimo kako literatura iz svjetovnog miljea sve više uzima maha te da katolička angelologija nije toliko privlačna kao svjetovna. Što učiniti po tom pitanju? Može li katolička angelologija ponuditi nešto drugačije i pobuditi zanimanje vjernika za to područje vjere? Svakako bismo mogli reći da katolička teologija može napraviti određeni iskorak kada govorimo o angelologiji. Na tom putu katoličkoj angelologiji bi moglo biti od koristi da progovori o ulozi anđela u životima pojedinih svetaca. Bilo je mnogo takvih primjera kroz povijest, a mi ćemo, zbog ograničenosti i obima rada, navesti neke.

Sveta Gemma Galgani rođena je koncem 19. stoljeća, umrla početkom 20., a svetom je proglašena 1940. godine. Svjedočanstva govore kako je svetica neprestano uživala prisutnost njezinog anđela čuvara. On ju je pratio čitavo vrijeme dok bi radila u svojoj sobi, dok bi molila, dok bi obavljala kućanske poslove, pa čak i na ulici. Prisutnost anđela čuvara nije bila izmišljotina Gemme Galgani. Tome u korist ide i činjenica da je njezin ispovjednik i iskusni duhovnik istražio događaje ukazanja svim sredstvima koja je Crkva preporučivala kako bi se utvrdila istinitost viđenja i ukazanja. Ona je jednostavno i prisno komunicirala s anđelom. Ono što nam je izrazito bitno, posebice kad govorimo o odnosu između svjetovne i katoličke angelologije, jest to da je njezin anđeo prenosio poruke i molitve našem Gospodinu, Blaženoj Djevici i svecima. Anđeo je svoju štíćenicu učio kako moliti i razmatrati (napose o Kristovoj muc i patnjama). Iz života ove svete možemo naučiti mnogo. Ono što je nama u ovom kontekstu najbitnije jest da iz života Gemme Galgani možemo naučiti da i mi imamo svoga

anđela čuvara koji je stvarno, neprestano i uistinu uz nas, premda ga mi ne vidimo. Naši anđeli čuvari su prepuni ljubavi i brige za nas, uvijek spremni i sposobni pomoći.⁵²

Nadalje u ovom razmatranju možemo spomenuti i svetog Ivana Bosca te, slobodno možemo reći, čudne situacije i događaje koji su ga snašli. Naime, sveti Ivan Bosco nije bio omiljen među valdenškim hereticima koji su ga nekoliko puta čak htjeli ubiti. Hereticima je smetao utjecaj Ivana Bosca. Jedne večeri, kako čitamo u svjedočanstvima, dok se Ivan Bosco vraćao kući kroz mračan i opasan dio grada, primijetio je da ga slijedi divan veliki pas. U početku je Bosco bio uplašen, no shvatio je kako je pas prijateljski raspoložen. Taj pas je nekoliko večeri pratio Bosca na putu pa sve do kućnog praga. Boscu nije bilo jasno zašto ga pas prati, no nakon nemilog događaja postalo mu je jasno. Jedne večeri Bosco je sam išao kući. Na putu do kuće, iza jednog stabla, čekao ga je ubojica koji je na Bosca ispalio dva metka. Na sreću, oba metka su promašila Bosca, no razbojnik ga je uspio ščepati. U tome trenutku kad ga je razbojnik dohvatio, ukazao se veliki divan pas koji je pratio Bosca i napao razbojnika. Bosco je bio oslobođen.⁵³

To nije bilo jedini puta da je pas Grigio (Sivko), kako ga je Bosco nazvao, spasio njegov život. Sljedeći pokušaj otmice Bosca pokušala su izvesti dva muškarca koja su Boscu napravili zasjedu te su ga uspješno uhvatili. Nakon nekog vremena pojavio se pas koji je zaskočio jednog napadača, dok je drugi pobjegao uplašivši se. Treći put je Bosca čekala gotovo nemoguća situacija. Naime, dvanaest unajmljenih ubojica čekalo je Bosca u zasjedi. Kad su kanili napasti Bosca, pojavio se pas koji ih je napao te ih sve rastjerao. Pas je ponekad ulazio i u Boscovu kuću. To je uvijek radio iz određenoga razloga – ili da ga spriječi da izađe iz kuće ili da ga prati na noćnom putovanju. Jednom prilikom pas je legao preko kućnog praga i nije dozvolio Boscu da izađe iz kuće. Nedugo nakon toga u kući Bosca pojavio se čovjek koji ga je upozorio da ne izađe ni u kojem slučaju ne izlazi iz kuće jer ga heretici čekaju u zasjedi da ga ubiju.⁵⁴

Možemo se složiti s činjenicom da ne postoji takav životinjski nagon kojim bi se dalo objasniti ovakvo neočekivano pojavljivanje psa. Tako je jednom prilikom, deset godina kasnije, Bosco morao ići na put. Išao je u posjet prijateljima, a put do njih je bio vrlo opasan. Nakon što je krenuo na putovanje, Bosco je zavapio sljedeće: „Da je barem sa mnom Grigio.“ Na te njegove riječi veliki pas se iznenadno pojavio što je izazvalo obostranu radost.⁵⁵ S pravom si možemo postaviti pitanje kako je moguće objasniti takvo čudesno pojavljivanje psa u ključnim

⁵² Usp. P. O'SULLIVAN, *Sve o anđelima*, Verbum, Split, 2013., str. 29.-31.

⁵³ Usp. Isto, str. 32.

⁵⁴ Usp. Isto, str. 33.

⁵⁵ Usp. Isto, str. 34.

trenucima i to na različitim mjestima. Svakako možemo pomisliti, a onda i ponuditi potencijalni odgovor kako je u tim slučajevima bilo anđeoskog posredovanja. Kao da je Boscov anđeo čuvar preuzeo obličje tog velikog i divnog psa i stao u obranu svog šticećenika.

Iz navedenoga vidimo kako i katolička angelologija ima materijala za govor o anđelima u životima vjernika, napose svetaca. Problem leži možda u tome što se takvim tekstovima ne pridaje prevelika pažnja, no bilo bi poželjno da se ovakvi tekstovi više upotrebljavaju te da postanu zastupljeniji više negoli dosada. Kroz takve primjere vjericima se može pružiti jedna drugačija i pristupačnija slika o anđelima. U primjeru života svete Gemme Galgani vidimo koliko je bila važna upravo posrednička uloga anđela i to je ono na što treba obratiti pozornost. Kad bi teolozi prionuli razmatranju i pisanju ovakvih djela, temeljenih na događajima iz života svetaca, to bi moglo značiti i napredak katoličke angelologije i uspostavljanje alternative nasuprot svjetovnoj angelologiji. Tako bi i vjernici imali više mogućnosti i ne bi morali čitati literaturu koja nije u skladu s katoličkim naukom.

U knjizi P. O'Sullivanova *Sve o anđelima* nailazimo na zaista lijepe misli o anđelima, uz prethodna izvješća i svjedočanstva o djelovanju anđela u životu svetaca. O'Sullivan jedan je od omiljenijih katoličkih autora za najširu publiku. Njegova djela čitateljima približavaju sadržaje vjere na razumljiv i privlačan način. Tako je izrazito slikovita i bogata sljedeća usporedba koju O'Sullivan donosi:

„Među ljudima rijetko ili nikada ne pronalazimo takva prijatelja, ali nije tako i s anđelima. Oni svim srcem žude biti naši prijatelji i vole nas svom snagom svojih anđeoskih naravi. A budući da su moćni i velikodušni, možemo imati potpuno povjerenje u njihovu pomoć i prijateljstvo. Jedino prijateljstvo na ovoj zemlji koje nam može dati kakvu-takvu predodžbu ljubavi anđela jest privrženost majke. To je najčišća, najvelikodušnija i najjača od svih ljudskih ljubavi. Majka svoju djecu voli bezgraničnom privrženosti. Bog je usadio u majčino srce nagon ljubavi koji je toliko jak da gotovo graniči s nadnaravnim.“⁵⁶

Nakon ovih misli možemo kratko promisliti o tome kako pristupiti ovoj tematici s aspekta pastoralara. P. O'Sullivan govori kako je na prvom mjestu zadaća poučavanja nauka o anđelima povjerena roditeljima djece. Naravno, sve kreće od odgoja djece. Od malih nogu djecu treba učiti kako u anđelima imaju prave prijatelje s kojima trebaju njegovati osobni odnos te im treba usaditi osjećaj kako su anđeli uvijek prisutni u njihovim životima. Također katehete i

⁵⁶ P. O'SULLIVAN, *Sve o anđelima*, Verbum, Split, 2013., str. 10.-11.

vjeroučitelji imaju ključnu ulogu, no svjedoci smo kako se na tom području gotovo ništa ili vrlo malo pokušava nešto učiniti. Kako na župnom, tako i na školskom vjeronauku teme o anđelima su vrlo rijetke. Svećenici bi, u ovom slučaju, mogli doprinijeti u "populariziranju" anđela kroz prigodne propovijedi, dijeleći korisne savjete u ispovjedaonici te potičući vjernike da sami proučavaju i istražuju čitajući djela o anđelima.⁵⁷ Djela o anđelima u katoličkoj teologiji nisu toliko zastupljena kao ona koja se tiču ostalih grana teologije. Djela koja imamo većinom su pisana teološkim rječnikom koja su današnjem vjerniku često nerazumljiva. Na taj način teško je zaintrigirati vjernike na promišljanje o anđelima. Mišljenja smo da bi, u pastoralu i prigodnim katehezama, djela poput navedenoga pružila jednu novu perspektivu promišljanja o anđelima te da bi vjernicima takvo djelo moglo prikazati pojednostavljenu i pristupačniju sliku anđela što bi vjerojatno izazvalo zanimanje za iste, a onda i porast pobožnosti spram anđela i novih koraka u zrelosti svačije osobne vjere.

⁵⁷ Usp. P. O'SULLIVAN, *Sve o anđelima*, Verbum, Split, 2013., str. 12.

Zaključak

Temelj ovoga našega promišljanja bio je razmatrati o katoličkoj i svjetovnoj angelologiji te ih predstaviti na temelju izabranih djela. Na koncu smo ukazali na temeljne razlike između navedenih područja. Razlog odabira ove teme jest sve veća zainteresiranost za djela svjetovne, sekularne angelologije i pripadajućim granama toga područja.

Iz svega navedenoga u našem promišljanju vidimo kako se katolička angelologija čvrsto drži uz Sveto pismo i Tradiciju Crkve, dok to isto ne možemo reći za svjetovnu angelologiju. Smatramo da smo to uspjeli postići te da se to jasno može iščitati iz rada. Uz odmak od sadržaja Božje objave, temeljni cilj rada je bio ukazati na svjetovnu angelologiju kao onu koja ostaje usredotočena samo na anđele te u kojoj ne možemo iščitati posredničku ulogu anđela, nego se pažnja zadržava na njima, postaju nepropusni za daljnje djelovanje prema Drugome, prema Bogu – sve navedeno je upravo suprotno onomu što nam donosi katolička angelologija. Također smo kroz ovaj rad htjeli naglasiti kako je promišljanje o anđelima u Katoličkoj Crkvi palo u zaborav. Zbog toga smo pokušali promišljati o potencijalnim preustrojima kojima bi se ponovno vratilo i obnovilo zanimanje za ta tako čudesna stvorenja.

Naposljetku, kad govorimo o važnosti i doprinosu ovoga rada teološkoj znanosti, možemo reći kako se ovaj rad uhvatio ukoštac s problematikom koja, nažalost, nije toliko aktualna u teologiji. Smatramo kako bi se takav stav trebao promijeniti zbog činjenice da nedostaje adekvatne i dostupne literature o angelološkim temama i problematikama. Ovaj rad je ukazao na opasnosti i nedostatke svjetovne angelologije, ali i na to što bi katolička teologija trebala prepoznati u činjenici postojanja i porasta svjetovne angelologije s ciljem obnove, prilagodbe i preustroja govora o anđelima u evangelizacijskom djelu Crkve.

Bibliografija

B. MARCONCINI, A. AMATO, C. ROCCHETTA, M. FIORI, *Anđeli i demoni. Povijesna drama između dobra i zla*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017.

D. TRUSSONI, *Angelologija*, Ljevak, Zagreb, 2010.

H. DENZINGER – P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002.

I. RAGUŽ, O anđelima, Bogu i ljudima, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* (2013.) 1-2, str. 29.-34.

I. RAGUŽ, *Vesperae sapientiae christianae. Tribine 1*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

J. BLAŽEVIĆ, Anđeli u New ageu, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije* (2013.) 1-2, str. 43.-48.

Katekizam Katoličke Crkve, Zagreb, 1994.

L. BYRNE, *Anđeli u mojoj kosi*, Nar, Zagreb, 2013.

P. KREEFT, *Anđeli i demoni. Sto pitanja i odgovora o duhovnim bićima*, Verbum, Split, 2016.

P. O'SULLIVAN, *Sve o anđelima*, Verbum, Split, 2013.

<http://zivotknjigoholicarke.blogspot.com/2016/11/recenzija-angelologija.html> (9. 7. 2019.)

Sadržaj

Sažetak.....	1
Summary.....	2
Uvod.....	3
1. KATOLIČKI NAUK O ANĐELIMA.....	4
1.1. Etimologija pojma <i>anđeo</i>	4
1.2. Tko su anđeli?.....	5
1.3. Hijerarhija anđela.....	7
1.4. Odnos anđela s Bogom i čovjekom.....	9
1.5. Anđeli kao čuvari ljudi.....	10
1.6. Problematika i pokušaj preustroja angelologije.....	11
2. SVJETOVNA ANGELOLOGIJA.....	14
2.1. Tko su anđeli prema svjetovnoj angelologiji?.....	14
2.2. Tjelesnost anđela.....	16
2.3. Djelovanje anđela u svijetu.....	17
2.4. Bog u svjetovnoj angelologiji?.....	18
2.5. Hijerarhija u svjetovnoj angelologiji?.....	19
2.6. Isus Krist – anđeo?.....	20
2.7. Prisutnost antropomorfizma u <i>Angelologiji</i> i povezanost s New age-om.....	21
2.8. Odjeci o djelu <i>Angelologija</i>	23
2.9. Lorna Byrne i djelo <i>Anđeli u mojoj kosi</i>	24
2.10. Zaključne misli o svjetovnoj angelologiji.....	26
3. USPOREDBA KATOLIČKOG NAUKA I SVJETOVNE ANGELOLOGIJE.....	27
3.1. Temeljne razlike.....	27
3.2. Duhovno poimanje anđela nasuprot antropomorfizmu.....	28
3.3. Zašto vlada oduševljenost svjetovnom angelologijom?.....	29
3.4. Anđeli u životu svetaca.....	30

Zaključak	34
Bibliografija	35
Sadržaj	36